

Skakun Irina, postgraduate student of
Philology Institute Kyiv National Taras Shevchenko University

LYRIC MASK PALADIN IN THE MIHAIL SEMENKO'S POETIC CYCLE "ST. TERESA"

The article examines and analyzes the lyrical mask Paladin in a cycle of poems Semenko "St. Teresa", and ways to implementing different textual levels.

Keywords: *Role-liric, author's consciousness, lyrical mask.*

УДК 821.161.2-1М. Рильський

Скиба Т.В., к.філол.н.,
літературний редактор ТОВ «Видавництво «СОВА»

КОНЦЕПТУАЛЬНА ТА СТИЛІСТИЧНА АМАЛЬГАМА В ІДИЛІЇ М. РИЛЬСЬКОГО «НА УЗЛІССІ»

Статтю присвячено ідилії Максима Рильського «На узліссі» (1918). У творі поєднується кілька стильових векторів (неоромантизм, імпресіонізм, неокласицизм). Такий синкретизм означаємо терміном «амальгама» (поєднання різнорідного). Поєднання різних стильових тенденцій засвідчило бурхливе зростання творчої особистості, становлення індивідуального стилю поета. Прикметно, що жодна з цих стильових ознак не домінує, оскільки індивідуальність поетичного стилю ранньої творчості М. Рильського полягає саме у їх гармонійному поєднанні.

Ключові слова: *Максим Рильський, рання творчість, ідилія «На узліссі», індивідуальний стиль, синкретизм, амальгама.*

У 1917 році в журналі «Шлях» (№ 9-10) була надрукована ідилія Максима Рильського «На узліссі», а вже наступного року твір був виданий окремою книжкою у видавництві «Шлях».

Ідилія «На узліссі» продемонструвала складне поетичне визрівання молодого М. Рильського, оскільки в творі чітко простежується злиття кількох стилістичних тенденцій, а саме неоромантизму, імпресіонізму та неокласицизму. Цю різнорідну суміш, поєднання різних стилів в одному творі означаємо терміном **амальгама** (від лат. *amalgama* – сплав; у переносному значенні – різнорідна суміш; поєднання чогось різнорідного).

Головний герой ідилії «На узліссі» – молодий самотник Максим (звісно, двійник поета) живе «в хатині лісовій, // Де сплять книжки на зігнутій полиці, // Де не згаса коминок золотий, // Живе безжурно, як небесні птиці, // Повиши серце в паутину мрій!» [8, с. 65]. Втеча Максима на лоно природи нагадує традиційні мотиви в просвітницькій літературі, скажімо, втечу Ж.-Ж. Руссо на природу, який про власне ідеальне життя у «Сповіді» писав наступне: «Мені потрібен фруктовий сад на березі саме цього озера, а не іншого, мені потрібен вірний друг, мила жінка, хатка, корова й маленький човен. Я буду насолоджуватись щастям на землі, лише коли буду володіти всім цим».

Отже, через ідилію «На узліссі» наскрізно проходить романтичний мотив усамітнення та гармонійного поєднання з природою. Причому усамітнення на узліссі серед книг та улюблених захоплень подібне до плекання ренесансних садів, про які писав Д. Ліхачов, оскільки саме в них, на думку дослідника, «зникли суперечності між людиною та природою» [6, с. 481].

Виплеканий сад самотника Максима – це впорядкований за власними законами світ ідеалу та гармонії, а ліричний герой – творець цього саду, з яким він поводиться, як із живим: «Садочок свій він пестить, як дитину, // З ним ніжно розмовляє кожний день» [9, с. 66]. Його влаштовує самотність, він їй радий, його помисли – чисті, а душа сповнена безкрайніх поривань, спокійних дум, чистих молитов, пробуджених не коханням, не товариством, а степами, полями, небом, *тишини незайманім кришталем* [9, с. 67-73].

У поєднанні з природою, серед книжок проявляється гармонія особистого простору М. Рильського. Усамітнення на узліссі є певним душевним раєм, у якому поет відгородився від світу й оточив себе тим, що він любить найбільше, тим, що дарує радість не лише оку, а й слуху, смаку, дотику: полювання, рибальство, прогулянки, книги. Це власний мікросвіт, а природа навколо – це теж книга. Тому заглиблення в самого себе серед природи, усамітнення – це, перш за все, створення власного ідеального замкненого світу, у якому зливається життя прекрасної природи й величний світ культури. У цьому поєднанні поет знаходить внутрішню гармонію.

Остання четверта частина ідилії певною мірою контрастує з попередніми: якщо спочатку ліричний герой усамітнюється в садочку на узліссі, то вже у кінці твору він прагне романтичного польоту в небі, оскільки життя на природі й сама природа подарували «людським душам ... крила» [9, с. 78]. Ліричного героя вже вабить не сад, а «узори дивних і чужих країв...» [9, с. 78], оскільки з приходом весни – тривожного часу любові і поривань – оживає не лише природа, а й серце, що наповнюється «молодою тривоگوю».

Для головного героя Максима немає нічого «недвижного й німого: // Все говорить, все живе для його!» Як справжній романтик, він пізнає навколишній

світ через серце – за допомогою почуттів, йому треба лише бачити й чути, щоб розкодувати таємні знаки природи: *«вміючи читать, // Ти скрізь найдеши уважними очима // Життя, борні і радощів печать»*. Максим «живе безжурно як небесні птиці, // Повивши серце в паутину мрій» (те, що Ю. Іванов-Меженко назвав «безперервним тихим екстазом» [5, с. 185]: *«І хочеться під н'яне колихання, // Під н'яне колихання верхівіть // Молитись чистим голубим просторам»*). Тому ідилія М. Рильського так схожа на твори Кнута Гамсуна, які, на думку М. Абрамовича, є світом «його відчуттів, його відображень, його «я» в житті» [1, с. 29].

Душа милого самотника Максима тріпоче від щастя й захоплення, від молитовного преклоніння перед природою та цілим світом:

*«Осанна в вишніх! Великодні дзвони,
Кришталь чарок, фіалок перелив;
Танки дівочі, ніби мак червоний,
І шум води, і парубочий спів!
Благословенні божеські закони,
Безмежність неба і краса світів!
Синійте, війте, чисті фіміями
Богам незаним у незримім храмі!»* [9, с. 78].

За словами В. Панченка, основою тодішнього світогляду М. Рильського був гамсунівський пантеїзм, злиття з природою [7, с. 24]. Щоправда, критик побачив у самому творі не просто ідилію, а «апологію відлюдництва серед книжок і природи», що суперечить як змісту твору, так і характеру його автора. Сам В. Панченко зрештою говорить не про відчуження від людей, а про увагу «до сум'ятливої людської душі», що якнайповніше відповідає «гамсунівському» задуму поета» [7, с. 24].

Якщо у збірці «На білих островах» ліричний герой віддавав перевагу небу, то в ідилії «На узліссі» – землі, своєму саду, тиші. Тиша – ключове слово в ідилії (*тихий гомін, тишині незайманий кришталь*). Саме узлісся, хатина, сад для ліричного героя – це *«тиха пристань мислі і роботи»* [9, с. 65], наповнені культом краси, знань, багатовіковою історією культури, сповнені радості життя, існування. Максиму близький ідеальний книжковий світ: *«Коли ж імлюю обгорнеться даль, // Дощ зашумить і вітер загуляє, – // Над книжкою душою він ширяє»*. Його вабить таємнича, незнана далечинь віків:

*«На білих, на пожовклих сторінках
Життя в потоках розмаїтих плине...
Блукає він, мандрує по морях
З улюбленцем премудрої Афін;
Шукає з Фавстом молодощів шлях,*

*З Овідієм сумує на чужині,
І Дон-Кіхотів поділяє гнів
В борні з ворожим плем'ям вітряків»* [9, с. 67].

Загалом твір за змістом – сільська ідилія, у якій зображене життя, що сповнене радощів: природа, мисливство, рибальство та книги. Ліричний герой сповнений почуттям щастя: він живе на узліссі, спостерігає за зміною пір року, бачить, як навесні чорніє земля, взимку все набуває білого кольору невинності та чистоти, а влітку буває всіма барвами. На власному узліссі милого самотника відчувається душа природи – саду, лісу, річки.

Звернення до жанру ідилії у М. Рильського – від класицизму, як власне й культурологічні мотиви, що пов'язані також із просвітництвом. Сам текст поетичного твору цілком відповідає тому визначенню, яке дав цьому жанру Н. Буало в «Мистецтві поетичному», перекладеному молодим М. Рильським на межі 1920-1930-х років:

*«Пастушка, як злетить на землю свято красне,
Рубінів не кладе собі на чόло ясне,
Не сяє в золоті, в алмазах дорогих,
А в'є простий вінок із квітів польових.
Так і ідилія, щоб нас причарувати,
Красою скромною повинна нам сіяти.
Простота – ось її найприродніший стрій.
І гук бундючних слів не подобає їй.
Хай ніжністю вона вколисує нам душі,
Та громом не разить жадні спокою душі»* [3, с. 39].

Отже, ідилія – поетичний твір, що змальовує картину простого наївного життя, безпосередніх відчуттів і т. п. Родоначальником ідилії як особливого жанру вважається грецький поет Феокрит. Однак М. Рильський вдається до ідилії не для того, щоб реставрувати давню жанрову форму, а щоб наповнити її новим змістом, суголосним світовідчужанню героя нової модерністичної епохи. За словами Г. Вервеса, Рильський «взагалі «очищає» цей жанр від вікових нашарувань класицистів (вони замінили життєвий матеріал еллінськими мотивами) і надає йому справжнього, первозданного характеру» [4, с. 84]. Відтак ідилія «На узліссі» несе на собі карб не тільки неокласицизму, а й імпресіонізму, адже ідилія буквально (з грец. εἰδύλλιον) – маленький образок, малюнок.

В ідилії М. Рильського бачимо живописні картини природи, скажімо, гру сонця на плодах саду («*Висять на вітах груші золоті, // І виноград криваво червоніє, // І тіні грають в дивній красоті // В ясній мережці*» [9, с. 66]), блиск сонячного проміння на воді («*сніп води веселкою сіяє*» [9, с. 66], «*Дальній став сріблиться*» [8, с. 66]), на вкритому інеем морозному лісі, на даху

млина («*Огненне сонце променем стрільчатим // Освітлює зелений дах млина, // Далеку хмару з краєм пелехатим // І ключ гусей, що плине в вишині*» [9, с. 77]) та ін.

Майстерність у передачі світлових ефектів свідчить про зв'язок твору М. Рильського із живописом, зокрема із творчістю французького імпресіоніста Клода Моне, який любив малювати один і той самий пейзаж або ж шедеври архітектури в різні години дня, пори року, оскільки світло, що постійно змінювалося, змінювало й кольори. У митця було кілька тематичних серій картин, на яких зображувалось конкретне місце, але у різні пори дня або року (наприклад, «Копиці», «Ла Маннепорт», «Латаття», «Собор у Руані»).

Поетичний живопис М. Рильського, як і пейзажі Клода Моне, відтворює світло й тінь, при тому в зображеннях усіх пір року – весни, літа, осені та зими. І твір молодого поета, і живопис Моне – буквально «сяють» світлими кольорами: золотим і блакитним; світлом перейняте усе навколо – сад, ліс, вода, поля, місто.

Про певну протидію класицистичним нормативам свідчить також іронія раннього М. Рильського, що, на наш погляд, теж бере свій початок у французькій культурі, зокрема у філософській та літературній творчості Вольтера, якого поет також і перекладав. Найперше М. Рильський кепкує зі свого романтичного «прелюду», з високопарного стилю напівдитячих віршів: «*По-просто му співати // Мій рідний гай мене з дитинства вчив // І хоч не раз – признаюся – ставати // Я на котурни модні любив, // Але тепер, про лісову хату // Складаючи немудро-цирий спів, // Я не Уайльда маю ідеалом, // А чумака, що варить кашу з салом*» [9, с. 68-69].

Найчастіше іронізує М. Рильський над читачами та сучасниками, вкладаючи свої власні думки у коментарі щодо цитати з М. Лермонтова: «*Умчался век епических поэм», – // Сказав з жалем учитель мій великий... // Не місце, мов, для старосвітських тем // У галасі сучасної музики. // Та ми не раз тихесенько ідем, // Забувши модні вибрики і крики, // В зелений ліс, – і ідилічний стрій // Вертаєм кобзі писаній своїй*» [9, с. 68]. Для поета важливо залишатися самим собою навіть у виборі тематики та жанру власних творів, незважаючи на різні новочасні віяння. Про це М. Рильський говорить далі у своєрідному диспуті з читачами: «*Читачу! Ти, вибагливий естет ... // Такий я вже поет, // На все дивлюся власними очами, // А не крізь світ позиченого скла, – // І в цьому зовсім не вбачаю зла*» [9, с. 69].

М. Рильський суворо дотримується строфічних особливостей жанру ідилії (зокрема властивого октаві римування abababcc), утім не тільки зміст, а й форма твору є доволі синкретичною. Про що виразно свідчить явне наслідування стилю роману «Свгеній Онегін» і поеми «Будиночок у Коломні»

О. Пушкіна. Використовуючи октави, як і О. Пушкін в «Будиночку в Коломні», М. Рильський вдається до самоіронії, коли з гумором коментує своє віршування: «Облишмо жарти, що старим звичаєм // Я втиснув у кристаль своїх октав!» [9, с. 69] (порівняймо в О. Пушкіна: «Четырестопный ямб мне надоел: // Им пишет всякий. Мальчикам в забаву // Пора б его оставить. Я хотел // Давным-давно приняться за октаву. // А в самом деле: я бы совладел // С тройным созвучием. Пушусь на славу! // Ведь рифмы запросто со мной живут; // Две придут сами, третью приведут» [8, с. 136]).

Про простоту «співу» свідчить і лексична стилістика. Поряд з молитовними вигуками («Осанна в вишніх!»), старослов'янізмами (благословенне, божеські), закличками про пошуки нового щастя, нової, нехай і неясної, стежки у житті, М. Рильський широко залучає й просторічні слова (брехуни, п'яниці, добродушні теревені, цена, блешня, горілка, ясиня). Найколеритніша мова самого автора, який називає себе другом головного героя Максима: «Весь день – було – я по полях гасав... І чарку пив во здоров'є зайців!» [9, с. 75], «Та цур йому» [9, с. 76], «Шкварчить на шпичці традиційне сало, // І традиційно бреше дід Ігнат» [9, с. 69].

Натяк на особисте знайомство автора з героєм свого твору і водночас відсторонення від нього («Я це недавно отримав листа // Од милого самотника...» [9, с. 66]) відсилає знову ж таки до «Євгенія Онегіна» О. Пушкіна («С героем моего романа // Без предисловий, сей же час // Позвольте познакомить вас: // Онегин, добрый мой приятель...» [8, 187]).

Хоча М. Рильський називав своїм учителем М. Лермонтова («Умчался век эпических поэм», – // Сказав з жалем учитель мій великий...» [9, с. 68]), та сама ідилія М. Рильського, як і недописаний твір М. Лермонтова «Казка для дітей», а також іронічні коментарі, жаргівливе спілкування автора з читачем, розповідь про свого друга – усе це включено до діалогу не так з М. Лермонтовим, як із О. Пушкіним та героями його творів «Євгеній Онегін» і «Будиночок у Коломні».

Цікаво, що у фіналі ідилії «На узліссі» М. Рильський знову виходить на рівень високого неоромантичного («Ні, йди туди, де стежка неясна...»), а також класицистського стилю («Осанна в вишніх! Великодні дзвони...», «Благословенні божеські закони»).

На думку Віри Агеевої, в ідилії «На узліссі» «стилю не завжди дотримано (та й самі стильові орієнтації поета ще дуже еkleктичні)» [2, с. 138].

Не поділяючи цієї думки, ми стверджуємо, що ідилії «На узліссі» в стильовій еволюції М. Рильського належить особливе місце. На наш погляд, це не еkleктика, а своєрідна концептуальна амальгама в цьому творі, що є свідченням потужної креативності й бурхливого зростання видатної творчої особистості. В ідилії представлена дивовижно тонка, артистично організована

(а не еkleктична) суміш основних художніх векторів наступного творчого розвитку поета – неоромантичного, імпресіоністичного, символістського, неокласицистського, а також просвітницьких тенденцій, які у майбутніх творах (на подальших етапах) могли посилюватися або слабшати, але завжди залишалися конструюючими компонентами його унікального стилю.

1. Абрамович Н. Импрессионизмъ въ современной беллетристике (Кнуть Гамсунъ) / Н. Абрамовичъ // Современный миръ. – 1907. – Сентябрь. – С. 26-39.

2. Агеева В. «Мистецтво рівноваги: Максим Рильський на тлі епохи» / В. Агеева. – К. : Грані-Т, 2011. – 392 с.

3. Буало Н. Мистецтво поетичне / Н. Буало ; пер. з франц. М. Рильсько-го. – К. : Мистецтво, 1967. – 136 с. – (Пам'ятки естетичної думки).

4. Вервес Г. Д. Максим Рильський в колі слов'янських поетів / Г. Д. Вервес. – К. : Наукова думка, 1972. – 310 с.

5. Иванов-Меженко Ю. О. Максим Рильський «На узліссі» : [рецензія] / Ю. О. Иванов-Меженко // Літературно-науковий вісник. – 1918. – Т. LXX. – Кн. IV-VI. – С. 185-188.

6. Лихачев Д. О садах [Електронний ресурс] // Д. С. Лихачев. Избранные работы: В 3 т. – Т. 3. Человек в литературе Древней Руси. Монография О «Слове о полку Игореве». Литература – реальность – литература. О садах. – Л. : Художественная литература, 1987. – 520 с. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Literat/lihach/index11.php.

7. Панченко В. Максим Рильський, Poeta Maximus / В. Панченко // Рильський М. Вибрані твори: В 2 т. – К. : Українська енциклопедія, 2005. – Т. 1. Вірші. Поєми. – С. 5-53.

8. Пушкин А. С. Сочинения в 3 томах. Т. 2. Поэмы. Евгений Онегин. Драматические произведения. – М. – 527 с.

9. Рильський М. Зібрання творів у 20 т. – Т. 1. Поезії 1907-1929. Проза 1911-1925. – К. : Наукова думка, 1983. – 534 с.

Дата надходження: 24.04.2014 р.

Скиба Т.В., кандидат філологічних наук,
літературний редактор ООО «Издательство «СОВА»

КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ И СТИЛИСТИЧЕСКАЯ АМАЛЬГАМА В ИДИЛЛИИ М. РЫЛЬСКОГО «НА ОПУШКЕ»

Статья посвящена идиллии Максима Рыльского «На опушке» (1918). В произведении сочетается несколько стилевых векторов (неоромантизм, импрессионизм, неоклассицизм). Такой синкретизм обозначаем термином

«амальгама» (сочетание разнородного). Сочетание разных стилевых тенденций продемонстрировало бурный рост личности, становления индивидуального стиля поэта. Примечательно, что ни один из этих стилевых признаков не доминирует, поскольку индивидуальность поэтического стиля раннего творчества М. Рылского заключается именно в их гармоничном сочетании.

Ключевые слова: Максим Рылский, раннее творчество, идиллия «На опушке», индивидуальный стиль, синкретизм, амальгама.

Skyba T.V., Candidate of Philological Sciences,
literary editor of “Publisher “SOVA”

CONCEPTUAL AND STYLISTIC AMALGAM IN THE IDYLIC OF M.RYLSKIY “ON THE EDGE OF THE FOREST”

This article is dedicated idyll Maxim Rylsky «On the edge» (1918). The work combines several styles vectors (neoromanticism, impressionism, neo-classicism). This syncretism defines the term «amalgam» (combining heterogeneous). The combination of different styles and trends witnessed the rapid growth of the creative personality formation of the individual style of the poet. Remarkably, none of these stylistic features dominates as personality poetic style Rylsky early works lies in their harmonious combination.

Keywords: Maksym Rylsky, early work, idyll “On the edge”, individual style, syncretism, amalgam.

УДК 821.161.2 Т.Шевченко

Сліпушко О.М., д.філол.н., проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ІДЕЙНО-ЕСТЕТИЧНА ПЛАТФОРМА МИСТЕЦЬКОЇ СПАДЩИНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА 1847–1861 рр.

У статті досліджується ідейно-естетична платформа мистецької спадщини Тараса Шевченка 1847–1861 рр. Аналізується художній стиль картин Кобзаря, що були створені ним на засланні та після повернення з нього. Наголошується на специфіці художнього мислення митця, особливостях стилю